

Pusztai Ilona

Magritte Tükörországban

Orosz István: Könyv a tükörben (avagy a megevett tengerészek)

Balassi Kiadó, Budapest, 2021,
104 oldal

Orosz István igazi reneszánsz ember: plakáttervező és animációsfilm-rendező, grafikusként az anamorfózis-technika legtekintélyesebb magyarországi képviselője, művészeti írások (*A követ és a fáraó*, 2011; *Válogatott sejtések*, 2013; *Szent Rinocérosz gyermekei*, 2017; *Mekkora képl*, 2021) és szépirodalmi munkák (*Pótszarv*, 2020; *Páternosztér*, 2021) szerzője. Legújabb kötete, a *Könyv a tükörben (avagy a megevett tengerészek)* akár e sokoldalú alkotó érdeklődési köreinek a szintéziseként is felfogható. Ahogy Orosz István megfogalmazza, munkája „interdiszciplináris asszociatív esszé”, azaz a határterületeken való barangolás, kalandozás a szabad képzettársítások világában. Egyszerre olvashatjuk kultúrtörténeti oknyomozásnak, művészettörténeti értekezésnek vagy Mexikótól Londonon át Brüsszelig ívelő útirajznak.

A kötet borítója Orosz István fotómontázsa, amely a belga René Magritte egyik legtitokzatosabb képe, az 1937-ben festett *La Reproduction interdite*, vagyis *A tiltott másolás* alapján született. Ez a rejtélyes mű Edward William Frank James (1907–1984) angol arisztokrata, diplomata, író, Magritte és Dalí mecénása megrendelésére készült. A képen a megrendelőt látjuk hátulról, amint a tükörbe pillant. Mondhatnánk, eddig semmi különös nincs az alkotáson. A német romantikus festészet legismertebb mesterének, Caspar David Friedrichnek szinte védjegye volt a figurák hátulról való ábrázolása. Gondoljunk itt a leghíresebbre, *A vándor a ködtenger felett*. Ám Magritte-nál a férfi alakja nem szemből, hanem hátulról tükröződik vissza, ellentmondva a megszokott, elvárt észlelésünknek. Ha még hozzátesszük, hogy az angol arisztokrata londoni háza báltermének tükré mögé szánta a képet, amelynek látványa csak akkor tárult a nézők szeme elé, ha felkapcsolták a világítást, képzelhetjük, milyen szurreális élményt jelentett a jelenlévők számára, mikor a tükör előtt álló és velük szembenéző költő képe egyszerre csak átváltozott a hátulról látszó költő képévé. De ezzel még nincs vége a rejtélyek sorának, sőt igazából még csak most kezd el görögni a lavinájuk. Mert a festményen a tükör előtti párkányon, amely talán a kandalló mellvédje lehet, ott hever Edgar Allan Poe regénye, az *Arthur Gordon Pym*. Hogy még egyet-kettőt csavarjunk a dolgokon, nem az angol nyelvű eredeti, hanem a Baudelaire által franciára lefordított változat, nem mellesleg Magritte egyik kedvenc olvasmánya. Másfelől a kötet, a képen látható alakkal ellentétben, nem a formális logika szabályait felrúgva jelenik meg a szemünk előtt, hanem a tükrözés hagyományos módján.

Nos, innen nincs megállás, a véletlenek sorozata irányítja az eseményeket, pontosabban Orosz István képzettársításainak láncolatát szellemesen és néhol némi iróniával megfűszerezve. Nem véletlenül, mert a véletlen a szurrealisták révén

nyert polgárjogot a tudományban és a művészetben. Elég itt idézni *A szürrealizmus enciklopédiájából*. „Az »objektív véletlen« sokkal több, mint két, egymástól független oksági széria váratlan találkozása: az »objektív véletlen« jelzés. Esemény, amelyet a tanú, aki átélte, többé-kevésbé észlel, regisztrál a történés pillanatában, de röviddel utóbb már csodás jelképként vagy sorsszerű figyelmeztetésként értelmez.”

Mint kiderül, a Poe-regényben leírt tengerész-történethez hasonló eset közel ötven év elteltével a valóságban is megismétlődött. A dolog abszurditása pedig nem is annyira ennek a gasztrokannibál históriának a valószerűtlenségében keresendő, hanem inkább abban, mekkora meglepetés kelthet bennünk az a tény, miszerint a valóság ilyen hűen utánozta a fikciót. „Ebben az életben / Ebben az álomban / Semmi sem véletlen” – juthat eszünkbe a Pál Utcai Fiúk zenekar *Semmi sem véletlen* című száma, miközben a kötetet olvassuk. Végigkísérve Orosz Istvánt az irodalmi és képzőművészeti tükröződések labirintusában, mi magunk is megtapasztalhatjuk, bár a Magritte-kép címe *A tiltott másolás*, ám az élet és a művészet folyamatosan felrúgja az utánpótlás tilalmát. Mondhatni, másból sem áll, mint e tiltás szakadatlan felülírásából, hogy a vak véletlen szeszélyei irányítsák világunkat. Ahogy azt a kötet mottójául választott Arthur Koestler-idézet is megerősíti: „A látszólagos véletlenek a fizikai kauzalitás hálóján tátongó létfontosságú hézagok, amelyeken át megnyilvánítja akaratát a deus ex machina, a valóság szövetének lyukai, amelyeken át beszivárog a Végzet és a Sors.”